

WITOLD ZDANIEWICZ SAC

Z BADAŃ NAD PARAFIAMI KATOLICKIMI W POLSCE

SOCJOGRAFIA PARAFII (1986)

W opisie socjograficznym uwzględniamy następujące tematy:

1. Liczba parafii według diecezji i województw.
2. Typy parafii.
3. Liczba wiernych i księży.
4. Kościoły, kaplice i punkty katechetyczne.
5. Ruch wspólnotowy na terenie parafii wybranych diecezji (diecezja w Białymstoku, gdańska, katowicka i gorzowska).

Dane statystyczne z 1986 r., jakie uwzględniono w zestawieniach statystycznych, dotyczą 7896 parafii. Pełny wykaz parafii w 1987 r. obejmował 8459 parafii, ale należy uwzględnić nowe parafie, jakie powstały w tym roku. Tak więc tylko niewielka liczba parafii nie jest objęta w tych zestawieniach.

I. LICZBA PARAFII WEDŁUG DIECEZJI I WOJEWÓDZTW

Obydwa układy (według diecezji i województw) są ważne dla zbierania danych i dokonywania porównań. Największą liczbę parafii mają diecezje: przemyska, poznańska i opolska oraz województwa: katowickie, opolskie, kieleckie i poznańskie. Pomijając diecezje: w Białymstoku (0,9), w Drohiczynie (0,4) i w Lubaczowie (0,5), najmniejszą liczbę parafii mają diecezje: gdańska, łomżyńska i łódzka oraz województwa chełmskie i legnickie.

Tab. 1. Parafie według diecezji

Lp.	Diecezja	Liczba parafii	%
1	W Białymstoku	75	0,9
2	Chełmińska	442	5,6
3	Częstochowska	306	3,9
4	W Drohiczynie	35	0,4
5	Gdańska	92	1,2
6	Gnieźnieńska	326	4,1
7	Gorzowska	222	2,8
8	Katowicka	395	5,0
9	Kielecka	296	3,7
10	Koszalińsko-kołobrzaska	206	2,6
11	Krakowska	446	5,6
12	W Lubaczowie	36	0,5
13	Lubelska	347	4,4
14	Łomżyńska	151	1,9
15	Łódzka	171	2,2
16	Opolska	469	5,9
17	Płocka	262	3,3
18	Poznańska	474	6,0
19	Przemyska	543	6,9
20	Sandomierska	335	4,2
21	Siedlecka	249	3,2
22	Szczecińsko-kamieńska	202	2,6
23	Tarnowska	458	5,8
24	Warmińska	251	3,2
25	Warszawska	393	5,0
26	Włocławska	291	3,7
27	Wrocławska	424	5,4
R a z e m		7896	100,0

Tab. 2. Parafie według województw

Lp.	Województwo	Liczba parafii	%	Lp.	Województwo	Liczba parafii	%
1	Białkopodlaskie	102	1,3	26	Opolskie	355	4,5
2	Białostockie	104	1,3	27	Ostrołęckie	92	1,2
3	Bielskie	208	2,6	28	Piłskie	108	1,4
4	Bydgoskie	261	3,3	29	Piotrkowskie	142	1,8
5	Chełmskie	55	0,7	30	Płockie	124	1,6
6	Ciechanowskie	113	1,4	31	Poznańskie	280	3,5
7	Częstochowskie	195	2,5	32	Przemyskie	177	2,2
8	Elbląskie	98	1,2	33	Radomskie	157	2,0
9	Gdańskie	249	3,2	34	Rzeszowskie	210	2,7
10	Gorzowskie	107	1,4	35	Siedleckie	154	2,0
11	Jeleniogórskie	96	1,2	36	Sieradzkie	98	1,2
12	Kaliskie	213	2,7	37	Skierniewickie	89	1,1
13	Katowickie	578	7,3	38	Słupskie	80	1,0
14	Kieleckie	280	3,5	39	Suwalskie	90	1,1
15	Konińskie	121	1,5	40	Szczecińskie	170	2,2
16	Koszalińskie	91	1,2	41	Tarnobrzeskie	175	2,2
17	Krakowskie	215	2,7	42	Tarnowskie	231	2,9
18	Krośnieńskie	184	2,3	43	Toruńskie	159	2,0
19	Legnickie	74	0,9	44	Wałbrzyskie	118	1,5
20	Leszczyńskie	116	2,0	45	Warszawskie	213	2,7
21	Lubelskie	161	2,0	46	Włocławskie	105	1,3
22	Łomżyńskie	88	1,1	47	Wrocławskie	125	1,6
23	Łódzkie	81	1,0	48	Zamojskie	138	1,7
24	Nowosądeckie	247	3,1	49	Zielonogórskie	129	1,6
25	Olsztyńskie	132	1,7		R a z e m	7896	100,0

II. TYPY PARAFII

Uwzględniono tutaj dwa aspekty. Najpierw od strony duszpasterskiej – czy parafia jest prowadzona bezpośrednio przez kler diecezjalny, czy też przekazana zakonowi. Zgromadzenia zakonne są w 2079 parafiach (26,3%), a tylko w 488 prowadzą duszpasterstwo parafialne (6,2% parafii w Polsce). Następnie, uwzględniając środowisko społeczne, podzielono parafie na miejskie (13,9% parafii w Polsce), wiejskie (67,4%) oraz miejsko-wiejskie (16,3%). Porównując te dane z podobnymi zestawieniami z 1972 r., obserwujemy wzrost parafii miejskich: w 1972 r. było parafii miejskich 9,4%, wiejskich 72,9% oraz miejsko-wiejskich 17,7%.

Tab. 3. Typy parafii

Typ parafii (zakonna, diecezjalna)	Liczba	%	Typ parafii (według środowiska społecznego)	Liczba	%
Diecezjalna	7096	89,9	Miejska	1096	13,9
Zakonna	488	6,2	Wiejska	5320	67,4
Brak danych	312	3,9	Miejsko-wiejska	1286	16,3
R a z e m	7896	100,0	Brak danych	194	2,4
			R a z e m	7896	100,0

Parafie wiejskie i miejsko-wiejskie można jeszcze scharakteryzować z punktu widzenia liczby wsi przynależących do parafii. Jest to nie tylko ważny aspekt duszpasterski, ale ma też duże znaczenie dla różnych układów społecznych parafii. Do 5 wsi posiada 40,0% parafii, natomiast 21 i więcej wsi przynależy do 2,7% parafii w Polsce. W zakresie tego najwyższego wskaźnika obserwujemy wyraźną zmianę, gdyż w 1972 r. takich parafii było 6,9%.

Tab. 4. Liczba wsi w parafiach

Liczba wsi	Liczba parafii	% (N = 7896)
1-5	3156	40,0
6-10	1661	21,0
11-15	647	8,2
16-20	277	3,5
21 i więcej	210	2,7
Brak danych	846	10,7

III. LICZBA WIERNYCH I KSIĘŻY

Biorąc pod uwagę liczbę wiernych przynależących do parafii, można dokonać pewnej typologii parafii, co przedstawia tab. 5.

Tab. 5. Parafie według liczby wiernych

Liczba wiernych (w tysiącach)	Liczba parafii	%
1-5	6161	78,0
6-10	855	10,8
11-15	334	4,2
16-20	159	2,0
21-25	86	1,1
26-30	31	0,4
31-35	16	0,2
36-40	6	0,1
Powyżej 40	10	0,1
Brak danych	238	3,0
R a z e m	7896	100,0

Porównując te dane z zestawieniem z 1972 r., obserwujemy zmniejszanie się parafii dużych. Na przykład parafii liczących 30-40 tys. wiernych było w 1972 r. 1,6%, a w 1986 – zaledwie 0,3%.

Tabela 6 ukazuje liczbę duszpasterzy w poszczególnych parafiach. Ponad 50% parafii obsługuje tylko proboszcz. W pozostałych parafiach pracuje obok proboszcza 1-6 (i więcej) wikarych. Ma to bardzo duże znaczenie dla relacji międzyludzkich w parafii.

Tab. 6. Liczba księży w parafii

Liczba księży	Liczba parafii	%
1 (proboszcz)	4058	51,4
2	1795	22,7
3	848	10,7
4	412	5,2
5	217	2,7
6	140	1,8
7 (i więcej)	246	3,1
Brak danych	180	2,2
R a z e m	7896	100,0

IV. KOŚCIOŁY, KAPLICE I PUNKTY KATECHETYCZNE

Tab. 7. Kościoły i kaplice

Kościoły parafialne			Kościoły filialne (N = 7896)			Kaplice (N = 7896)		
rodzaj kościoła	liczba	%	liczba kościołów filialnych w parafii	liczba parafii	%	liczba kaplic w parafii	liczba parafii	%
Murowany	6131	77,6	1	1212	15,3	1	1842	23,3
Drewniany	918	11,6	2	359	4,5	2	459	5,8
Lokal zastępczy	130	1,6	3	164	2,1	3	170	2,2
W budowie	402	5,1	4	59	0,7	4	49	0,6
Brak danych	315	3,9	5 (i więcej)	40	0,5	5 (i więcej)	46	0,6
R a z e m	7896	100,0		1834	23,1		2566	29,5

Tabela 7 ukazuje kilka aspektów dotyczących kościołów i kaplic. 11,6% kościołów to jeszcze kościoły drewniane, ale aż 402 kościoły są aktualnie w budowie. Obok kościołów parafialnych w bardzo wielu parafiach są kościoły filialne i kaplice, które razem znacznie zwiększają liczbę ośrodków sakralnych w parafii, nie tylko umożliwiając udział w nabożeństwach, ale również rozszerzając możliwość kontaktów między duszpasterzami i wiernymi. Miejscem takich kontaktów są również tzw. punkty katechetyczne, gdzie odbywa się katechizacja dzieci i młodzieży.

Tab. 8. Punkty katechetyczne (N = 7896)

Przy kościołach			W budynkach przykościelnych		W budynkach niekościelnych	
liczba punktów	liczba parafii	%	liczba parafii	%	liczba parafii	%
1	2944	37,3	4022	50,9	1732	21,9
2	794	10,1	489	6,2	859	10,9
3 (i więcej)	445	5,6	384	4,9	781	9,9

Opisane tu różne aspekty parafii ukazują globalny obraz parafii w Polsce, co m.in. umożliwi właściwy dobór konkretnych parafii do badań szczegółowych.

V. RUCH WSPÓLNOTOWY
NA TERENIE PARAFII WYBRANYCH DIECEZJI
(DIECEZJA W BIAŁYMSTOKU, GDAŃSKA, KATOWICKA I GORZOWSKA)

Instytut Gospodarki Przestrzennej na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego realizuje problem (CPBP 09.8) „Rozwój regionalny – rozwój lokalny – samorząd terytorialny”. W ramach tego problemu centralnego Zakład Socjologii Religii SAC w Warszawie podjął w 1987 r. temat: *Rola parafii rzymskokatolickiej w organizacji życia społecznego na szczeblu lokalnym* (CPBP 09.8.4.6) Realizację tego tematu podjęto w 1987 r. w następującym zespole naukowym: ks. prof. W. Piwowarski, ks. prof. J. Mariański, dr E. Firlit i doc. W. Zdaniewicz SAC. W poszukiwaniu właściwego narzędzia badawczego okazało się, że realizację podjętego tematu trzeba prowadzić w dwóch etapach. Przed podjęciem badań w konkretnych parafiach uznano za konieczne dokonanie ogólnego rozpoznania społeczno-religijnej sytuacji parafii w Polsce. Tak więc przygotowano dla wszystkich parafii w Polsce tzw. Kwestionariusz parafialny. Zawierał on następujące działy zagadnień: socjografia parafii i kościoła parafialnego, duszpasterskie aspekty parafii (katechizacja, życie religijne), działalność dobroczynna – wyrażająca się w różnych formach duszpasterstwa i w różnych instytucjach charytatywnych, stan wspólnot zakonnych i organizacji na terenie parafii. Prawie wszystkie parafie (poza jedną diecezją) przesłały wypełnione kwestionariusze. Ten bardzo bogaty materiał jest w trakcie opracowania. Poniżej przykładowo podajemy dane dotyczące ruchu wspólnotowego na terenie parafii następujących diecezji: w Białymstoku, gdańskiej, katowickiej i gorzowskiej.

W Kwestionariuszu parafialnym postawiono m.in. pytanie dotyczące wspólnot zrzeszających katolików świeckich, pytano także o liczebność tych grup oraz o zadania pełnione przez te wspólnoty. Uwzględniono 10 konkretnych wspólnot. Oto liczebne zestawienie parafii, w których te wspólnoty występują:

Wspólnoty	Diecezje – liczba parafii							
	w Białymstoku		gdańska		katowicka		gorzowska	
	76		95		413		236	
	parafie, gdzie występują wspólnoty							
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Apostolstwo Trzeźwości	47	61,8	29	30,5	149	36,1	49	20,7
Apostolstwo Obrony Życia i Rodziny	2	2,6	12	12,6	28	6,7	31	13,1
Charyzmatyczny Ruch Odnowy w Duchu Świętym	6	7,9	5	5,3	38	9,2	28	11,8
Ruch „Światło-Życie”	30	39,4	26	27,4	292	70,7	87	36,8
Ruch „Rodzina Rodzin”	11	14,5	13	13,5	59	14,3	15	6,3
Ruch „Gaudium Vitae”	–	–	4	4,2	3	0,7	3	1,3
Ruch Czcieli Miłosierdzia Bożego	28	36,8	29	30,5	120	29,0	40	16,9
Ruch Maitri	1	1,3	6	6,3	7	1,7	3	1,3
Wspólnota Prasy i Książki Katolickiej	11	14,4	21	22,1	35	8,4	18	7,6
Wspólnota Neokatechumenalna	1	1,3	1	1,0	5	1,2	4	1,7

Wspólnotę trzeba tu rozumieć w bardzo szerokim znaczeniu; niekiedy będzie to ruch społeczny realizujący konkretne zadania. Wśród wymienionych 10 rodzajów wspólnot trzy są najliczniejsze, i to we wszystkich wybranych diecezjach, a mianowicie: Apostolstwo Trzeźwości, Ruch „Światło-Życie” i Ruch Czcieli Miłosierdzia Bożego.

Najbardziej rozpowszechniony jest Ruch „Światło-Życie”; obejmuje on w badanych diecezjach: 39,4, 27,4, 70,7 i 36,8% parafii. Na drugim miejscu sytuowało się Apostolstwo Trzeźwości: 61,8, 30,5, 36,1 i 20,7% parafii w po-

szczególnych diecezjach. Również liczny jest Ruch Czcieli Miłosierdzia Bożego. Obejmuje on w poszczególnych diecezjach: 36,8, 30,5, 29,0 i 16,9% parafii.

Jednakże nie można brać pod uwagę tylko aspektów ilościowych. Religijne ruchy elitarne nigdy nie są masowe, ale ich znaczenie dla życia religijnego parafii jest bardzo duże. Tutaj należy wymienić zwłaszcza Charyzmatyczny Ruch Odnowy w Duchu Świętym oraz Wspólnotę Neokatechumenalną.

Trzy z wymienionych w zestawieniu ruchów uwzględniają przede wszystkim dobro rodziny i obronę życia, a mianowicie: Apostolstwo Obrony Życia i Rodziny, Ruch „Rodzina Rodzin” oraz Ruch „Gaudium Vitae”. Nie są to ruchy jeszcze zbyt licznie rozpowszechnione, niemniej ukazują pewne bogactwo form organizacyjnych, co pozwala na uwzględnienie różnych rodzajów pomocy rodzinie. Natomiast Ruch „Gaudium Vitae” jest ruchem dość elitarnym, występującym bezkompromisowo w obronie życia.

Liczba członków tych wspólnot jest bardzo zróżnicowana i liczy od kilkunastu do kilkuset członków. Z wielu racji trudno podać dokładne dane. Przykładowo prezentujemy tu przybliżone liczby członków Ruchu „Światło-Życie”:

Diecezja	Liczba parafii, gdzie funkcjonuje Ruch „Światło-Życie”	Liczba członków
W Białymstoku	30	2647
Gdańska	26	1611
Katowicka	292	9923
Gorzowska	87	4370

Proboszczowie parafii, w których funkcjonują wymienione tu wspólnoty, podają różne zadania, jakie te ruchy realizują. Oto przykładowy zestaw takich zadań:

1. Apostolstwo Trzeźwości
 - modlitwa, nabożeństwa, rekolekcje,
 - poradnictwo, propagowanie trzeźwości, prowadzenie księgi trzeźwości,
 - opieka nad rodzinami zagrożonymi alkoholizmem,
 - Ruch im. Maksymiliana Kolbe i ruch AA.
2. Apostolstwo Obrony Życia i Rodziny
 - krucjata modlitwy, msze św. i nabożeństwa, adoracje nocne, różaniec,
 - poradnie małżeńskie i rodzinne, nauki przedślubne, prelekcje dla dzieci i młodzieży, filmy, gablotki przy kościele,

- dyżur lekarza, załatwianie miejsca w domu samotnej matki, pomoc matkom samotnie wychowującym dzieci,
 - pogłębianie formacji religijnej.
3. Charyzmatyczny Ruch Odnowy w Duchu Świętym
 - kręgi biblijne, czytanie Pisma św., troska o liturgię, wspólna modlitwa,
 - pomoc dla parafii: katecheza dorosłych, prace charytatywne, spotkania z dziećmi z marginesu społecznego.
 4. Ruch „Światło-Życie”
 - służba liturgiczna, przygotowywanie nabożeństw, grupy modlitewne i kręgi biblijne,
 - porządkowanie kościoła, akcja charytatywna,
 - kształtowanie swojej osobowości przez pracę nad sobą w świetle Ewangelii.
 5. Ruch „Rodzina Rodzin”
 - formacja rodziny, pomoc rodzinom zaniedbanym, pomoc w wychowywaniu dzieci,
 - spotkania modlitewne, liturgia, katecheza i rekolekcje.
 6. Ruch „Gaudium Vitae”
 - odczyty i projekcje filmów na temat obrony życia,
 - pomoc dla samotnej matki, opieka nad dziewczętami, spotkania z młodzieżą.
 7. Ruch Czcieli Miłosierdzia Bożego
 - spotkania modlitewne (koronka i nowenna do Miłosierdzia Bożego), nabożeństwa do Matki Bożej, adoracje i pielgrzymki,
 - spotkania formacyjne,
 - pomoc ludziom potrzebującym, troska o biednych.
 8. Ruch Maitri
 - pogłębianie wiary i pomoc dla misji,
 - zbiórka ofiar, darów i leków dla Indii.
 9. Wspólnota Prasy i Książki Katolickiej
 - rozpowszechnianie prasy i książek,
 - troska o czytelnice i biblioteki parafialne.
 10. Wspólnota Neokatechumenalna
 - formacja własna, pogłębianie życia religijnego,
 - akcja charytatywna.

Wiele z omówionych tu wspólnot powstało w ostatnich dziesiątkach lat i początkowo stanowiło pewne *novum* w Kościele. Przeglądając pełnione przez nie zadania (oczywiście widziane przez proboszcza, który wypełniał ankietę),

wyduje się, że wrosły one w rytm normalnego funkcjonowania parafii, prowadząc wieloraką akcję religijno-charytatywną.

Natomiast ślad pewnego nowego nurtu wspólnotowego można odnaleźć w wypowiedziach na temat „Inne grupy nieformalne – jakie?” Wypowiedzi te z jednej strony uzupełniają listę tradycyjnych organizacji – wspólnot religijnych. Tutaj można wymienić: Krucjatę Eucharystyczną, ministrantów, Straż Honorową, Żywy Różaniec, III Zakon św. Fanciszka, Sodalicje Mariańskie. Możemy tam jednak znaleźć, jak wspomniano, przykłady nowych ruchów wspólnotowych, np. Oblaci św. Brygidy Robotnicy Stoczni, Hospicjum, Radiesteci, Grupa Teatralna, Ruch Ekologiczny, Zespół Muzyczny.

Tak przedstawia się ruch wspólnotowy na terenie parafii zarejestrowany przez proboszczów. Chcąc uchwycić bardziej szerokie formy oddziaływania społecznego, należałoby zapytać o to same wspólnoty.

ON THE RESEARCH INTO THE CATHOLIC PARISHES IN POLAND
SOCIOGRAPHY OF THE PARISH (1986)

S u m m a r y

The author bases himself on the statistical data of 1986 gathered by the Institute of the Sociology of Religion SAC and research carried out in 7896 parishes in all Polish dioceses. The sociographic description takes into account the following subjects: the number of parishes according to dioceses and voievodships; types of parishes (diocesan and religious, urban, urban-rural and rural); the number of the faithful and priests; churches, chapels and catechetical centres; fellowship movements in the parishes of some chosen dioceses (the diocese in Białystok, Gdańsk, Katowice, Gorzów). The researches into the religious movements and fellowships were carried out within the framework of a broader subject which concerned the role of a Roman-Catholic parish in the organization of social life at the local level. The study contains information on the number of religious movements and fellowships in the parishes under investigation as well as the tasks which they fulfill.

Translated by Jan Kłos